

Magdalena Jaworska, Karolina Pawlak

Akademia Rolnicza w Poznaniu

POZYCJA KONKURENCYJNA UNII EUROPEJSKIEJ NA ŚWIATOWYM RYNKU ARTYKUŁÓW ROLNYCH

1. Wstęp

Rozszerzenie UE o kraje Europy Środkowo-Wschodniej powoduje stopniowe usuwanie barier w przepływie towarów, znosi dotychczasową izolację i wymusza na uczestnikach życia gospodarczego rywalizację o rynki zaopatrzenia i zbytu. Wiąże się to ze wzmacnianiem mechanizmów konkurencji zarówno na rynku wewnętrznym Wspólnoty, jak i na rynku światowym. Celem opracowania jest zidentyfikowanie pozycji konkurencyjnej UE na światowym rynku rolnym.

2. Materiał i metoda badań

Analizę pozycji konkurencyjnej UE na światowym rynku artykułów rolnych¹ przeprowadzono na podstawie danych pochodzących ze źródeł wtórnych: bazy statystycznej Światowej Organizacji Handlu (WTO), raportów Komisji Europejskiej *Agriculture in the European Union* oraz literatury przedmiotu.

Badaniom konkurencyjności poddano UE jako Wspólnotę 15, a następnie 25 państw, a także poszczególne kraje członkowskie. Dla porównania uwzględniono USA jako aktywnego konkurenta UE na światowym rynku rolno-żywnościowym. Analiza udziałów w rynku i handlu dotyczyła okresu 1993-2003, a oceny stopnia koncentracji i specjalizacji dokonano w latach 1999-2003.

Pozycję UE na światowym rynku artykułów rolnych określono na podstawie analizy struktury geograficznej oraz wybranych wskaźników ujawnionych korzyści komparatywnych *ex post* opartych na udziałach w rynku i handlu² (Frohberg 2000).

¹ Pod pojęciem artykułów rolnych mieszczą się artykuły żywnościowe oraz surowce rolne.

² Współczynniki te często nazywane są także wskaźnikami relatywnej specjalizacji eksportowej i importowej. Należą do nich: indeks relatywnej komparatywnej przewagi eksportu (XRCA), indeks relatywnej chłonności

Wskaźniki zastosowane do analizy konkurencyjności obrazują szczegółowo relatywne – bo w odniesieniu do ogólnego udziału danego kraju lub grupy krajów w eksporcie/imporcje światowym – znaczenie handlu zagranicznego artykułami rolno-żywnościowymi w światowej wymianie tych towarów. Wartości obrotów handlowych przyjęte w analizie dla UE-25 uzyskano jako sumę odpowiednich wielkości dla UE-15 i krajów kandydujących.

Konkurencyjność w najprostszycj ujęciach jest utożsamiana z dodatnim saldem bilansu handlowego, dlatego w celu określenia pozycji konkurencyjnej UE obliczono również wskaźnik TC_i (*trade coverage*), który odzwierciedla stopień pokrycia krajowego importu artykułów rolno-żywnościowych przez krajowy eksport tych towarów.

Równie ważny, jak wymiar ilościowy, jest aspekt jakościowy oceny wymiany handlowej UE. Szczególnie interesujące są zmiany charakteru uczestnictwa w wymianie towarowej z zagranicą, czyli ocena typu powiązań handlowych. Ocenę intensywności handlu rolnego w układzie multilateralnym oparto na wskaźniku poziomych powiązań handlowych (R_p)³. Wskazuje on na fakt i zakres czerpania korzyści przez UE i poszczególne kraje członkowskie z tytułu uczestnictwa w produkcji i wymianie artykułów rolnych w skali międzynarodowej (Jeliński 2003).

3. Miejsce Unii Europejskiej na światowym rynku rolnym

Kraje Unii Europejskiej zajmują dominującą pozycję zarówno wśród odbiorców, jak i dostawców artykułów rolnych na rynku światowym. W ciągu całego analizowanego okresu udział eksportu rolnego UE-15 w eksporcie ogółem, razem z handlem wewnątrzspółnotowym, kształtował się na poziomie 40%. W 2003 r. unijny eksport artykułów rolnych wynosił 284,14 mld USD (tab. 1), z czego handel pomiędzy krajami członkowskimi stanowił 74% (210,76 mld USD)⁴. Wartość eksportu rolnego UE-15 do krajów trzecich kształtowała się na poziomie porównywalnym z wartością eksportu rolnego USA, która przekraczała 70 mld USD i stanowiła 11,3% (rys. 1).

importu (MRCA) oraz indeks relatywnej przewagi handlu. W opracowaniu dokonano sumarycznej oceny omówionych wskaźników ujawnionych korzyści komparatywnych, która polega na zbadaniu wzajemnych zależności pomiędzy nimi (Frohberg 2000).

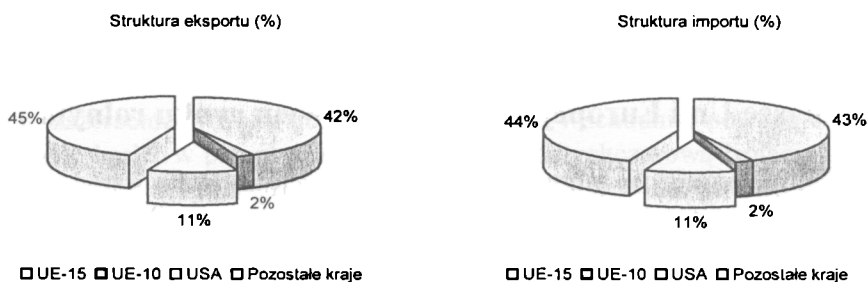
³ Współczynnik R_p wyznaczono na podstawie formuły: $R_p = \frac{Ex_{ij} - Im_{ij}}{Ex_{ij} + Im_{ij}}$, gdzie: Ex , Im – wartość eksportu/importu.

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych WTO.

Tabela 1. Handel międzynarodowy artykułami rolnymi (mld USD)

Wyszczególnienie	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Eksport									
UE-15	239,0	244,6	233,0	235,0	226,9	218,7	218,3	238,7	284,1
UE-10	11,8	11,7	12,8	12,3	10,8	11,0	11,9	12,6	16,2
UE-25	250,8	256,3	245,9	247,3	237,8	229,7	230,2	251,2	300,3
USA	80,4	82,0	77,3	69,8	65,9	71,4	70,0	68,8	76,2
Pozostałe kraje	258,1	266,0	273,1	251,4	244,1	250,2	252,6	263,8	297,4
Import									
UE-15	267,2	269,0	254,7	260,3	249,6	240,1	240,4	258,6	308,9
UE-10	12,0	13,7	13,8	13,9	12,4	12,4	13,1	13,9	16,6
UE-25	279,2	282,7	268,5	274,2	262,0	252,6	253,5	272,4	325,5
USA	53,1	56,9	61,8	62,4	66,1	69,1	68,4	71,5	77,3
Pozostałe kraje	289,3	301,7	301,0	268,0	256,3	271,1	275,2	282,0	319,0

Źródło: www.wto.org. Statistics Database.

Rys. 1. Struktura handlu międzynarodowego artykułami rolnymi w roku 2003 (%)

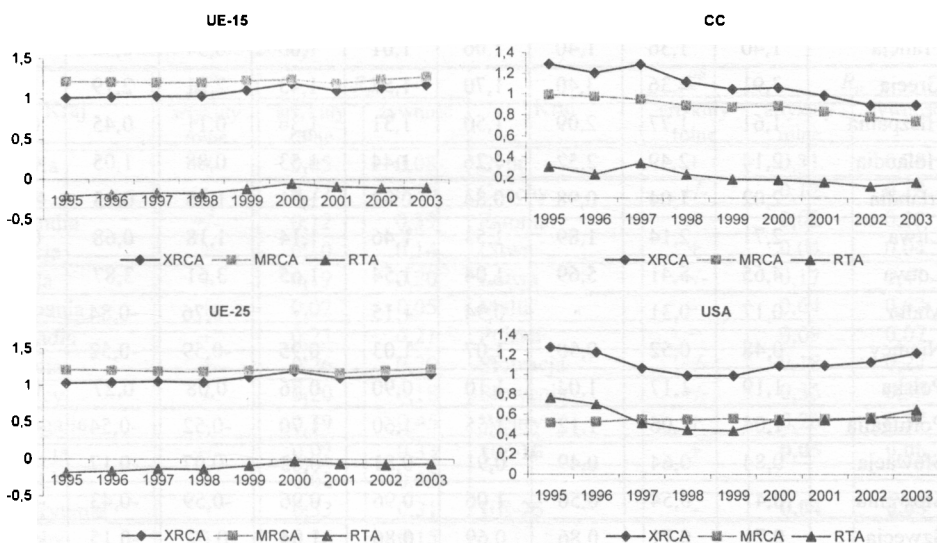
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WTO.

Podobnie przedstawiała się sytuacja w imporcie (rys. 1). W badanym okresie kraje UE-15 znajdowały się na pierwszym miejscu w rankingu największych importerów artykułów rolnych. W roku 2003 przypadało na nie 42,8% światowego importu rolnego (rys. 1). Rozszerzenie UE-15 o kraje Europy Środkowo-Wschodniej umocniło jej pozycję na światowym rynku rolnym, zwiększając udział w eksporcie o 2,4%, a w imporcie o 2,3% (2003 rok).

4. Analiza konkurencyjności na poziomie przewag komparatywnych

Sumaryczna ocena indeksów RTA, XRCA i MRCA wskazała na niską konkurencyjność artykułów rolnych, w tym żywności pochodzącej z krajów „piętnastki”. W ciągu całego analizowanego okresu wartości współczynników RTA były ujem-

ne, a indeksy MRCA kształtowały się na poziomie powyżej 1⁵ (rys. 2). Korzystną sytuacją konkurencyjną na światowym rynku rolnym, szczególnie przed rokiem 1998, charakteryzowały się natomiast kraje kandydujące do Wspólnoty. Osłabienie pozycji konkurencyjnej po roku 1998 w dużej mierze spowodowane było konsekwencjami kryzysu ekonomiczno-finansowego w Rosji – głównego partnera handlowego tych krajów. Rozszerzenie UE na kraje Europy Środkowo-Wschodniej nie przyniosło jednak istotnej poprawy sytuacji konkurencyjnej Wspólnoty 25 państw. Wynika to z ich niewielkiego, pięcioprocentowego udziału w handlu rolnym UE-25⁶.

Rys. 2. Konkurencyjność handlowa artykułów rolnych UE-15, krajów kandydujących, UE-25 i USA na rynku światowym w latach 1995-2003

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WTO.

USA, będące dla UE największym rywalem na arenie międzynarodowej, charakteryzowały się wysoką konkurencyjnością w wymianie artykułami rolnymi (rys. 2). Przewaga USA wynikała z ich mniejszego, w porównaniu z UE, udziału w światowym handlu rolnym (rys. 1). Zdaniem Frohberga (2000) dla zobiektywizowania wyników pomiaru przewag komparatywnych, szczególnie gdy analizowany kraj (grupa krajów) ma istotne znaczenie w handlu międzynarodowym daną grupą produktów, zasadne jest wyłączenie badanego kraju i towaru z sumy eksportu światowego.

⁵ Współczynniki obliczone z uwzględnieniem handlu wewnątrzspółnotowego.

⁶ Obliczenia własne na podstawie danych WTO.

Tabela 2. Konkurencyjność handlu artykułami rolnymi na rynku światowym w latach 1995, 1999 i 2003

Kraj	XRCA			MRCA			RTA		
	1995	1999	2003	1995	1999	2003	1995	1999	2003
Austria	0,69	0,82	0,93	0,75	0,87	0,90	-0,06	-0,04	0,03
Cypr	8,09	8,68	4,19	2,08	2,37	1,51	6,01	6,31	2,69
Czechy	0,83	0,68	0,57	0,78	0,78	0,69	0,05	-0,10	-0,12
Dania	3,02	3,11	2,92	1,41	1,65	1,80	1,61	1,45	1,12
Estonia	2,68	2,74	2,45	1,51	1,70	1,63	1,17	1,04	0,82
Finlandia	0,92	0,86	0,90	0,77	0,88	0,93	0,15	-0,01	-0,02
Francja	1,40	1,36	1,40	1,06	1,01	1,05	0,34	0,34	0,34
Grecja	3,91	4,36	3,40	1,70	1,57	1,43	2,21	2,79	1,97
Hiszpania	1,61	1,77	2,09	1,50	1,31	1,34	0,11	0,45	0,75
Holandia	2,14	2,49	2,52	1,26	1,44	1,53	0,88	1,05	0,99
Irlandia	2,02	1,04	0,98	0,84	0,82	1,01	1,18	0,23	-0,03
Litwa	2,71	2,14	1,89	1,53	1,46	1,14	1,18	0,68	0,75
Łotwa	4,65	5,41	5,69	1,04	1,54	1,65	3,61	3,87	4,04
Malta	0,17	0,31	•	0,94	1,15	•	-0,76	-0,84	•
Niemcy	0,48	0,52	0,50	1,07	1,03	0,95	-0,59	-0,52	-0,45
Polska	1,19	1,17	1,04	1,10	0,90	0,76	0,08	0,27	0,28
Portugalia	1,04	1,06	1,12	1,55	1,60	1,70	-0,52	-0,54	-0,58
Słowacja	0,84	0,64	0,49	0,91	0,81	0,63	-0,07	-0,17	-0,15
Słowenia	0,47	0,54	0,50	1,06	0,96	0,96	-0,59	-0,43	-0,46
Szwecja	0,71	0,71	0,86	0,69	0,86	1,04	0,02	-0,15	-0,18
UEBL ^a	1,07	1,20	1,12	1,15	1,21	1,11	-0,07	-0,01	0,01
W. Brytania	0,63	0,67	0,71	1,03	1,10	1,17	-0,40	-0,43	-0,46
Węgry	2,42	1,05	0,88	0,72	0,46	0,47	1,70	0,59	0,42
Włochy	0,59	0,74	0,81	1,57	1,51	1,41	-0,98	-0,76	-0,60
UE-10	1,29	1,05	0,89	0,99	0,87	0,74	0,30	0,18	0,15
UE-15	1,01	1,11	1,17	1,21	1,22	1,27	-0,21	-0,12	-0,10
UE-25	1,03	1,11	1,16	1,21	1,20	1,23	-0,18	-0,09	-0,07
USA	1,27	0,99	1,22	0,51	0,56	0,57	0,76	0,43	0,65

a – Unia Ekonomiczna Belgii i Luksemburga.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WTO.

Sumaryczna ocena wskaźników konkurencyjności obliczonych z pominięciem handlu wewnątrzspółnotowego wskazała na poprawę pozycji konkurencyjnej UE-15 i jednocześnie zmniejszenie dystansu wobec USA. Z powyższego można wnioskować, że na wyniki analizy największy wpływ miała wartość obrotów handlowych między poszczególnymi krajami członkowskimi.

Najkorzystniejsze wyniki analizy ujawnionych przewag komparatywnych uzyskano dla Cypru, Łotwy, Grecji, Danii, Holandii i Hiszpanii. Najniższą konkurencyjnością wykazało się natomiast rolnictwo Malty, Portugalii, Włoch, Słowenii oraz Niemiec i Wielkiej Brytanii (tab. 2). O rozłożeniu korzyści płynących z wymiany między poszczególne kraje zdecydowało znaczenie handlu rolnego w obrotach tych krajów z zagranicą. W państwach charakteryzujących się mocną pozycją konkurencyjną handel artykułami rolnymi stanowił powyżej 20% wartości obrotów ogółem⁷, a dla krajów słabo konkurujących udział handlu rolnego w strukturze obrotów oscylował w przedziale 5-15%.

Tabela 3. Konkurencyjność Unii Europejskiej na poziomie przewag komparatywnych (wartości średnie w latach 1995-2003)

Kraj	R_p			Kraj	R_p		
	K^b artykuły rolne	artykuły rolne	żywność		K^b artykuły rolne	artykuły rolne	żywność
Austria	+/-	0,05	0,08	Cypr	+	0,31	0,28
Dania	+	0,27	0,30	Czechy	+/-	0,12	0,18
Finlandia	+/-	0,12	0,39	Estonia	+	0,02	0,19
Francja	+	0,10	0,14	Litwa	+	0,04	0,04
Grecja	+	0,19	0,20	Łotwa	+/-	0,17	0,47
Hiszpania	+	0,02	0,05	Malta	-	0,64	0,63
Holandia	+	0,23	0,21	Polska	+	0,09	0,07
Irlandia	+	0,26	0,29	Słowacja	+/-	0,18	0,27
Niemcy	-	0,20	0,18	Słowenia	+/-	0,35	0,30
Portugalia	-	0,39	0,45	Węgry	+	0,26	0,37
Szwecja	+/-	0,02	0,33	UE-10	+	0,05	0,06
UEBL ^a	+	0,02	0,03				
W. Brytania	-	0,33	0,31	UE-25	-	0,04	0,03
Włochy	-	0,26	0,15				
UE-15	-	0,04	0,03	USA	+	0,01	0,02

^aUnia Ekonomiczna Belgii i Luksemburga,

^bsumaryczna ocena wskaźników konkurencyjności opartych na udziale w handlu i rynku.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WTO, WB i EUROSTAT.

Istniejącą przewagę zewnętrzną (z wyjątkiem Grecji i Cypru) wzmacniała przewaga wewnętrzna, obrazowana przez większe od jedności wartości wskaźnika TC^8 . Brak wewnętrznej konkurencyjności greckich i cypryjskich artykułów rolnych był ściśle związany z wyłącznością produkcyjnej i eksportowej specjalizacji tych krajów w zakresie owoców cytrusowych, oliwek i winorośli oraz orientacją na wyłączone czerpanie korzyści z tego tytułu. Potwierdziła to analiza poziomych powiązań handlowych. Wskaźnik R_p dla produktów rolnych Grecji i Cypru w roku 2003 wynosił odpowiednio 0,25 i 0,38 i świadczył o wysokiej, jednej z najwyższych w UE-25, intensywności handlu tą grupą produktów (tab. 3). Jednocześnie oba kraje, aby zaspokoić popyt wewnętrzny na pozostałe produkty rolne, nie produkowane w

⁷ W przypadku Łotwy i Cypru odsetek ten wyniósł odpowiednio aż 40 i 50%.

⁸ Analogicznie, brak zewnętrznych przewag komparatywnych potwierdzało ujemne saldo obrotów ($TC < 1$).

kraju lub produkowane w niewystarczających ilościach, zmuszone były do rozszerzenia importu⁹.

Uczestnictwo w produkcji i wymianie artykułów rolno-żywnościowych w skali międzynarodowej zapewniało UE-25 i jej partnerom zrównoważenie eksportu i importu relatywnie do wielkości obrotów. Odzwierciedlała to niska wartość wskaźnika poziomych powiązań handlowych (R_p , poniżej 0,1). Wysoki, porównywalny do USA, stopień zrównoważenia wymiany w zakresie artykułów rolnych na rynku światowym odnotowano w Hiszpanii, Szwecji, Belgii i Estonii (tab. 3). Jest on efektem aktywnego uczestnictwa tych krajów w międzynarodowym handlu rolnym po stronie zarówno eksportu, jak i importu.

5. Podsumowanie i wnioski

Analiza pozycji konkurencyjnej UE na światowym rynku artykułów rolnych pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków:

1. Pod względem handlu wewnątrzspółnotowego UE jest największym eksporterem i importerem artykułów rolnych na rynku światowym.
2. Rozszerzenie UE na kraje Europy Środkowo-Wschodniej przyczyniło się do zwiększenia stopnia koncentracji geograficznej eksportu Wspólnoty.
3. Kraje „piętnastki”, w przeciwieństwie do USA, nie generowały przewagi komparatywnej w handlu artykułami rolno-żywnościowymi na rynku światowym.
4. O pozycji konkurencyjnej UE na światowym rynku artykułów rolnych decydowała przede wszystkim wartość wzajemnej wymiany między krajami członkowskimi.

Literatura

- Agriculture in the European Union*, European Commission, Brussels-Luxembourg 1996-2003.
European Economy Nr 4/2003, European Commission Directorate General for Economic and Financial Affairs.
- Frohberg K., *Konkurencyjność polskiego rolnictwa*. [w:] *Strategiczne opcje dla polskiego sektora agrobiznesu w świetle analiz ekonomicznych*, red. E. Majewski, G. Dalton, SGGW, Warszawa 2000.
- Jeliński B., *Polska polityka handlu zagranicznego w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003.
- Misala J., *Współczesne teorie wymiany międzynarodowej i zagranicznej polityki ekonomicznej*, SGH, Warszawa 2003.
- www.wto.org. Statistics Database.

⁹ Tak zwany import niezbędny.

COMPETITIVE POSITION OF THE EUROPEAN UNION ON THE AGRICULTURAL WORLD MARKET

Summary

The aim of this paper is to identify competitive position of the European Union on the agricultural world market. Taking into account intra-EU trade, the EU is the most important exporter, as well as importer of agricultural products on the world market. The EU enlargement on 1st May 2004 contributed to the increase in degree of geographic concentration of the Community exports. EU-15, as opposed to the USA, does not have the comparative advantages in agricultural trade. First of all, competitive position of the EU on the agricultural world market was under the influence of inter-EU trade values.